

O SCURTĂ INCURSIUNE ÎN EVOLUȚIA DIPLOMAȚIEI

Sabin Dejan Andrei Reuț,
Relații Internaționale și Studii Europene,
promoția 2023-2026,
sabin.reut04@e-uvv.ro

ABSTRACT:

Diplomația a avut o evoluție spectaculoasă de-a lungul secolelor, însă transformarea fundamentală care ne marchează și astăzi este cea care a avut loc ca urmare a Primului Război Mondial. Diplomația în secret, asociată de obicei cu un grup selectiv de oameni aflați în spatele unor uși închise decizând soarta umanității avea să devină istorie. Prin această schimbare, deciziile luate de liderii sau conducătorii statelor lumii aveau să fie supuse criticilor publicului, cât și a mass-mediei. În acest articol urmăresc contrastul dintre vechea și noua diplomație în viziunea lui Henry Kissinger, cât și criticile aduse noii diplomații din partea unor specialiști în domeniu. De asemenea, a doua parte a acestui articol tratează o scurtă istorie a diplomației multilaterale, modul prin care statele au reușit să colaboreze în vederea rezolvării diferendelor între acestea și desigur, realizării scopului comun: pacea. Multilateralismul a dus la crearea Societății Națiunilor, organizație interguvernamentală care a promovat pacea, dar care nu a reușit să facă față provocărilor specifice perioadei sale, provocări care au dus la un al doilea conflict mondial. Misiunea ei este astăzi continuată de Organizația Națiunilor Unite, care deși se apropie de 100 de ani, se confruntă și ea asemenea predecesoarei sale cu propriile provocări.

Cuvinte cheie: diplomație, multilateral, state, democrație, istorie

A) „VECHEA DIPLOMAȚIE ȘI NOUA DIPLOMAȚIE” ÎN VIZIUNEA LUI HENRY KISSINGER.

PERSPECTIVE CRITICE LA ADRESA NOII DIPLOMAȚII

Henry Alfred Kissinger (27 mai 1923 – 29 noiembrie 2023) a fost un politolog american, care, în calitate de consilier pentru afaceri de securitate națională și ca secretar de stat, a avut o influență majoră în modelarea politicii externe a SUA din 1969 până în 1976 sub președinții Richard Nixon și Gerald Ford⁸⁷⁰. Una dintre lucrările sale este *Diplomația*, scrisă în 1994, ce reprezintă o scurtă istorie a relațiilor internaționale și artei diplomației în general concentrată pe lumea occidentală și secolul XX.

În capitolul IX, acesta ilustrează contrastul dintre vechea și noua diplomație, cauzele care au dus atât la Primul Război Mondial, cât și la al Doilea. Astfel, o primă caracteristică a diploma-

ției europene pre-1914 în viziunea lui Kissinger era că domeniul acesta era limitat la elita politică, secretomania asociată cu vechea diplomație, ideea că politicieni cât și elita conducătoare de atunci nu erau responsabili pentru acțiunile lor. De altfel, tratatele nu erau tot timpul făcute public. Un exemplu pe care îl avem este cazul României, care a aderat la Tripla Alianță (1883) lucru care a fost făcut în secret, fără cunoștința publicului.⁸⁷¹

O a doua caracteristică, în viziunea lui Kissinger, asociată vechii diplomații și ordini mondiale, era conceptul echilibrului de forțe pe care Statele Unite îl disprețuiau și de care statele europene cu greu se despărțeau. Kissinger îi identifica pe diplomații europeni ca fiind străini de ce dorea Wilson. Toate acordurile europene porniseră de la presupunerea că granițele puteau fi ajustate pentru promovarea echilibrului de forțe, ale cărui cerințe aveau întâietate în fața preferințelor populațiilor

⁸⁷⁰ Kissinger explică acest concept cu privire la transparența tratatelor care nu erau ilustrate public în lucrarea *Diplomația*, apărută în anul 1994 și tradusă în 2007, editura All, p. 189

⁸⁷⁰ <https://www.britannica.com/biography/Henry-Kissinger>

afectate⁸⁷². Din contră, spunea Kissinger, criteriile SUA pentru ordinea mondială erau democrația, securitatea colectivă și autodeterminarea. Președintele Woodrow Wilson, în contrast cu lideri europeni de atunci, era un idealist. Această credință idealistă pornea din viziunea americană că natura umană era în esență pașnică și că trebuia să existe o armonie fundamentală în lume. Din aceasta, reieșea ideea că națiunile democratice erau, prin definiție, pașnice, iar popoarele cărora li se garanta autodeterminarea nu vor mai avea motive să intre în război sau să asuprească alte popoare. Însă principiul autodeterminării avea să fie folosit împotriva puterilor occidentale mai târziu.⁸⁷³

O altă caracteristică fundamentală a diplomației vechi era înclinația spre război, care trebuia să fie descurajată sau contrabalansată. Puterile europene credeau că acest război, ca alte războaie din secolul XIX, era de scurtă durată, în cazul acesta, însă, nu. Acest război, spunea Kissinger, nu era cauzat de echilibrul de forțe, cât de renunțarea Europei la acesta.

Noua diplomație a lui Woodrow Wilson nu mai era bazată pe concepte de acest fel ce erau contrare idealismului său. Situându-se împotriva dorințelor puterilor europene, în special Franța, Wilson a propus înființarea unei organizații internaționale, o Ligă a Națiunilor, un concept esențialmente american. Astfel, acesta dorea întemeierea păcii pe principiul securității colective. Remediul identificat de Wilson în siguranța colectivă presupunea ca națiunile lumii să se unească împotriva agresiunii, a nedreptății și a exceselor de egoism. Kissinger observa că Wilson propunea o lume în care rezistența în fața agresiunii să se bazeze pe argumente mai degrabă morale decât geopolitice⁸⁷⁴. Astfel, transparența și multilateralismul deveneau stâlpii noii diplomații, Kissinger evidențiază faptul că Wilson identifica corect dintre principalele frământări ale secolului XX, îndeosebi cea a modului cum trebuia plasată puterea în slujba păcii, contrar vechii diplomații unde puterea era plasată în slujba forței.⁸⁷⁵

Corneliu Bjola și Markus Kornprobst⁸⁷⁶ au adus câteva critici la adresa noii diplomații. În legătură cu diplomația responsabilă, ei notează că apelul lui Wilson la insistența ca actorii statali să se angajeze reciproc în condiții de transparență și

responsabilitate a avut un impact durabil asupra diplomației și a rămas manifest până în prezent. Însă promisiunea inițială, conform căreia „*diplomația se va desfășura întotdeauna cu sinceritate și în văzul publicului*”⁸⁷⁷ a rămas, consideră ei, fără îndoială, nerespectată argumentând că desigur există majoritatea țărilor democratice care sunt foarte avansate în această privință, dar pe de altă parte procesul decizional și controlul diplomatic încă se desfășoară în principal în spațiile ușilor închise, cu puține sau doar formale contribuții din partea publicului. Însă, spun ei, practica diplomatică se referă nu numai la menținerea sistemului internațional, ci și la guvernarea acestuia. O mare parte din ceea ce este promovat de diplomați ca interese naționale, este rareori discutat în parlament sau de miniștrii guvernului și, în consecință, are o contribuție publică limitată. Astfel, prin comunicările lor, diplomații nu numai că fac schimb de opinii, dar contribuie și la elaborarea poziției și politicilor țărilor lor. Ei nu sunt doar mesageri și custozi ai societății internaționale. Mai degrabă, diplomații iau atitudine și previn, dar și produc conflicte în întreaga lume, gestionând în mod proactiv adâncirea conexiunilor economice, politice și culturale.⁸⁷⁸ Conform lor, acest lucru evidențiază un anumit „*deficit democratic*”⁸⁷⁹ în conducerea afacerilor internaționale.

În cazul autodeterminării, în opinia autorilor, apelul lui Wilson a fost de-a dreptul revoluționar pentru diplomație. Pe de o parte, el a trasat o linie clară împotriva formelor coloniale și imperiale de guvernare, insistând asupra faptului că niciun stat nu poate pretinde autoritate suverană asupra niciunui alt stat. Pe de altă parte, a lăsat să se înțeleagă că politica externă nu ar trebui să se ocupe doar de chestiunile tradiționale de negociere între state, ci ar trebui să urmărească, de asemenea, să ajungă mai departe și să promoveze „*schimbarea regimului*”⁸⁸⁰ - un termen pe care, desigur, nu l-a folosit la acea vreme - atunci când drepturile poporului sunt încălcate.⁸⁸¹

În viziunea lui Corneliu Bjola și a lui Markus Kornprobst, transpunerea principiului autodeterminării dintr-o construcție teoretică într-o strategie diplomatică a evidențiat trei limitări majore. În primul rând, dacă ar fi aplicată în mod strict, autodeterminarea ar putea duce la o fragmentare politică fără sfârșit, deoarece nicio formulă de împărțire nu ar fi capabilă să țină cont

⁸⁷² Henry Kissinger, *Diplomația*, 1994, traducere în anul 2007 de editura All, p. 191-192

⁸⁷³ Henry Kissinger, *Diplomația*, 1994, traducere în anul 2007 de editura All, p. 191

⁸⁷⁴ *Ibid, ibidem*, p. 196

⁸⁷⁵ *Ibid, ibidem*, p. 195

⁸⁷⁶ Corneliu Bjola & Markus Kornprobst, *Understanding International Diplomacy. Theory, Practice and Ethics*, editura Routledge, 2018.

⁸⁷⁷ *Ibid, ibidem*, p. 39

⁸⁷⁸ *Ibid, ibidem*, p. 39

⁸⁷⁹ *Ibid, ibidem*, p. 39

⁸⁸⁰ *Ibid, ibidem*, p. 43-44

⁸⁸¹ *Ibid, ibidem*, p. 44

de diversitatea revendicărilor care ar putea fi formulate în teritoriile cu diviziuni etnice sau religioase înrădăcinate. Un exemplu dat de autori este cazul kurzilor. În al doilea rând, autodeterminarea s-ar putea dovedi, de asemenea, consideră ei, o rețetă pentru instabilitatea regională prin alimentarea revendicărilor iredentiste, stârnind rivalități regionale și oferind marilor puteri oportunități diplomatice ieftine de a exploata diviziunile interne. Un exemplu dat de autori este legat de Germania Nazistă la sfârșitul anilor 1930, care a invocat revendicarea autodeterminării popoarelor pentru a cere și a obține anexarea - fără război - a 3,5 milioane de germani sudeți din Cehoslovacia. Tactici similare au fost utilizate recent în timpul războiului din Ucraina, când Rusia a invadat Ucraina pe baza protejării drepturilor și autodeterminării populației ruse din teritoriu.

În al treilea rând, dacă „*consimțământul celor guvernati*” este un principiu de mare relevanță nu numai pentru politica internă, ci și pentru politica internațională, are comunitatea internațională responsabilitatea de a-l pune în aplicare în țările în care principiul lipsește sau este deficitar? La 87 de ani de la Declarația în paisprezece puncte a lui Wilson, doctrina responsabilității de a proteja a fost concepută la Summitul mondial al ONU din 2005. Ca urmare, comunitatea internațională a obținut dreptul de a interveni în afacerile interne considerate contrare normelor internaționale. Efectiv, statele nu mai sunt protejate de suveranitatea lor dacă nu își protejează cetățenii de genocid, crime de război, epurare etnică și crime împotriva umanității.⁸⁸²

B) DIPLOMAȚIA MULTILATERALĂ. APARIȚIE ȘI DEZVOLTARE

Se presupune că diplomația multilaterală este în esență un fenomen al secolului al XX-lea, însă originile sale sunt mult mai vechi. Ea a fost importantă în diplomația dintre aliați în India antică și chiar în diplomația dincolo de alianțe în lumea greco-persană din secolul al IV-lea î.Hr. În cadrul sistemului european de state, conferințele multilaterale oarecum haotice consacrate reglementărilor de pace, denumite „*congrese*”, atunci când aveau o importanță deosebită, au fost o caracteristică a secolului al XVII-lea.⁸⁸³

Forma actuală a conferințelor multilaterale se va contura abia la începutul secolului al-XIX-lea la sfârșitul Războaielor Napoleoniene. Astfel,

în secolul al-XIX-lea, conferințe multilaterale au apărut cu cea mai mare forță și au înflorit în secolul al XX-lea, deoarece au fost esențiale pentru desfășurarea negocierilor în condițiile în care statele au devenit mai numeroase, numărul problemelor internaționale s-a multiplicat, iar rezolvarea acestora a devenit mai urgentă.⁸⁸⁴

Diplomația multilaterală își datora popularitatea crescândă și faptului că conferințele din sistemul statelor europene erau în esență conferințe ale marilor puteri. Totodată, li se permitea și statelor mici să participe dacă interesele lor vitale erau atinse, dar erau de obicei condamnate la margine. Prin urmare, acestea erau un instrument de identificare și de promovare a apartenenței la clubul marilor puteri. Pentru statul capabil să găzduiască o astfel de conferință și astfel, conform obiceiului, să-și asigure președinția cu atât mai bine, acest lucru conta nu numai în termeni de prestigiu, ci și în ceea ce privește influența asupra desfășurării lucrărilor conferinței. Conferința marilor puteri a fost, de asemenea, o ocazie de neegalat de a-și afirma și justifica drepturile speciale, deoarece a ridicat problema autorității în temeiul căreia marile puteri au pretins că dispun de soarta lumii, conferința mării puteri a fost și o oportunitate de neegalat de a-și afirma și justifica drepturile speciale. De altfel, conferințele marilor puteri din secolul al XIX-lea, care au dat naștere multilateralismului din secolul al XX-lea, erau importante pentru că au făcut publicitate marilor puteri.⁸⁸⁵

Totuși, ele erau importante și pentru că făceau publicitate priorităților naționale, iar oportunitățile mult îmbunătățite de propagandă oferite de revoluția comunicațiilor în masă din secolul al XX-lea au făcut ca potențialul publicitar al acestor conferințe să devină și mai atractiv pe măsură ce trecea timpul, atât pentru ONG-uri, cât și pentru state. De altfel, diplomația de conferință a prosperat, de asemenea, datorită impulsului pe care îl poate da diplomației bilaterale. Berridge spune că acest punct are două aspecte. În primul rând, o conferință multilaterală poate oferi participanților posibilitatea de a discuta chestiuni care nu sunt incluse pe ordinea de zi oficială, lucrul acesta este valabil în special în cazul marilor conferințe permanente, cum ar fi Organizația Națiunilor Unite, și are o valoare deosebită pentru statele care nu au relații diplomatice. În al doilea rând, mediatorii puternici pot organiza o conferință multilaterală pentru a da startul unei serii de negocieri în esență bilaterale care au loc în altă parte și pentru a le ascunde apoi în mod

⁸⁸² *Ibid, ibidem*, p. 45

⁸⁸³ G.R. Berridge, *Diplomacy: Theory and Practice*, Palgrave Macmillan, 2010, p. 142

⁸⁸⁴ *Ibid, ibidem*, p. 142-143

⁸⁸⁵ *Ibid, ibidem*, p. 143-144

discret. Aceasta a fost funcția îndeplinită pentru negocierile bilaterale arabo-israeliene de Conferința de la Geneva din decembrie 1973.⁸⁸⁶

Nu în ultimul rând, diplomația multilaterală a fost, de asemenea, încurajată în primii ani ai secolului al XX-lea de acel curent al gândirii liberale care subliniază importanța consimțământului popular în susținerea autorității politice. Dacă guvernele trebuiau să fie responsabile din punct de vedere democratic în sfera internă, rezultă că ar trebui să fie la fel de responsabile în sfera internațională. Un mijloc important de a realiza acest lucru a fost „diplomația deschisă”⁸⁸⁷: desfășurarea negocierilor sub privirile unui control public care era „creativ și pașnic”⁸⁸⁸. Într-o prelungire a aceleiași gândiri, procedurile diplomației deschise permiteau, de asemenea, o anumită influență formală, oricât de limitată, a statelor mai mici. În practică, diplomația conferințelor nu era

neapărat o diplomație deschisă. Cu toate acestea, diplomația de conferință era o condiție necesară, dacă nu chiar suficientă, pentru diplomația deschisă; prin urmare, una tindea să o încurajeze pe cealaltă. Societatea Națiunilor a fost primul mare exemplu de diplomație deschisă și a fost urmată, după cel de-Al Doilea Război Mondial, de Organizația Națiunilor Unite (ONU).⁸⁸⁹

BIBLIOGRAFIE:

1. Bjola, C. & Kornprobst, M. (2018). *Understanding International Diplomacy. Theory, Practice and Ethics*. New York: Routledge.
2. Berridge, G.R. (2010). *Diplomacy: Theory and Practice*. London: Palgrave Macmillan.
3. Kissinger, H. (1994), trad. de Mircea Ștefancu și Radu Paraschivescu (2007). *Diplomația*. București: Editura All.

⁸⁸⁶ *Ibid, ibidem*, p. 145

⁸⁸⁷ *Ibid, ibidem*, p. 145

⁸⁸⁸ *Ibid, ibidem*, p. 145

⁸⁸⁹ *Ibid, ibidem*, p. 145